

Последњи, четврти део, садржи само списак мултилатералних уговора и то у виду прилога. Ови уговори нису објављени у овом пројекту из разумљивих разлога јер се ради о уговорима који су изузетно обимни, као и уговорима који су већ објављени у општепознатим светским збиркама. На крају овог дела налазе се факсимили појединих оригиналних текстова уговора и поједине географске карте Црне Горе тога времена, што све на одређени начин побуђује интересовање научне и читалачке јавности.

Теоријски, предмет овог пројекта јесте уговорни капацитет Црне Горе и њени двострани међународни уговори са другим државама, као и унутрашњи правни акти донети у вези са њима. Операционално, аутори предмет истраживања лоцирају на ужи временски период и то од 1878. године до 1918. године. То је период настанка и међународног признања Црне Горе као државе, па све до формирања Краљевине СХС. Запажа се да су предмет истраживања и употребљени категоријално-појмовни апарат у корелацији са досадашњим истраживањима. У ужем смислу, најпре са већ поменутом књигом проф. Перацића, а у ширем смислу са зборником "Преглед међународних уговора и других аката од међународноправног значаја за Србију од 1800. до 1918." (издање Института за међународну политику и привреду, Београд, 1953, I свеска). Заједно пројекти чине једну тематску целину и од нарочитог су значаја за развој међународних односа југословенских народа.

У складу са наведеним предметном истраживања аутори утврђују и циљ истраживања. То није само изучавање међународних уговора Црне Горе тога времена већ и изучавање свеукупне међународне позиције Црне Горе, али и попуна вакуума у проучавању државноправне историје Црне Горе. Пројект карактеришу исправан методолошки приступ и поступност, велики степен педантерије и употреба стандардних правних метода. Основни методолошки поступци, приступи и суптилна техника научног истраживања управо су у функцији утврђеног предмета и циљева истраживања.

Да закључимо, књига "Међународни уговори Црне Горе 1878-1918" представља пионирски подухват у овој материји, али истовремено и значајно енциклопедијско дело. Обухвата вероватно најзначајнији део досадашње црногорске националне и државноправне историје. Стога она нема само ужи - правни контекст и значај, већ представља део те историје. Имајући у виду чињеницу да међународни уговори представљају одраз међународноправне и политичке трансформације држава, значај овог пројекта није само теоријски већ и практично-политички. С једне стране, пројекат је значајан за даља допуњена и проширена истраживања у овој области, а с друге стране превазилази замишљене теоријске оквире аутора. Књига је нарочито актуелна данас, када се суочавамо са многим отвореним питањима насталим услед сецесије од Југославије и са питањем континуитета СРЈ.

мр Жељко Никач

Љубомир Ив. Јовић, ЈЕЗИК ЗАКОНА, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995, предговор: академик Радомир Д. Лукић

Испитивање односа између језика и права, према готово једнодушном ставу истакнутих истраживача у овој граничној научној области, има огроман значај за правну теорију и праксу, пошто даје нови увид у све битне проблеме правног сазнања.

Међутим, за разлику од стања у појединим страним земљама, у којима се у последње време интензивно изражују модалитети употребе језика у

праву, на нашим просторима правна мисао је до сада била скоро потпуно незаинтересована за питања ове и овакве врсте.

Разуме се по себи да резултате и достигнућа поменутих истраживања у свету не би требало превише идеализирати, већ трезвено и критички проценивати, поготову ако се има у виду околност да се већина њих одликује веома високим степеном апстракције и да отуда имају доста скромну употребну вредности.

Посматрана у том контексту, нова, односно допуњена и побољшана верзија књиге "Језик закона" аутора Љубомира Ив. Јовића (чије је прво издање наишло на изузетно повољан пријем у стручној, па и широј јавности и доживело многобројне заслужене похвале и признања), неоспорно спада у она ретка успела остварења којима се на најбољи начин, попуњава једна крупна празнина у домаћој правној литератури посвећеној језику нормативних аката.

Реч је о раду у коме је његовом творцу у пуној мери пошло за руком да дефинише јасна, исцрпна и прикладна методолошка упутства за отклањање многобројних слабости и недостатака којима је још увек оптерећено изражавање у текстовима важећег законодавства и поред видног напретка учињеног на том плану у Уставу Савезне Републике Југославије од 27. априла 1992. године, Уставу Републике Србије од 28. септембра 1990. године и одређеном броју нормативних домената донесених ради њиховог спровођења.

У поређењу са многим иностраним радовима и особеностима, месту и улози правног језика, по правилу, превасходно теоријски усмереним, нова верзија књиге "Језика закона" има чак знатну предност, јер се принципи и методи који су у њој формулисани, могу без икаквих посебних тешкоћа операционализовати, односно непосредно применити у пракси.

Мала аутор нове верзије књиге "Језик закона" на основу свог дугогодишњег искуства стеченог у раду на нормативно-правним пословима, сједињеног са изванредно развијеним осећањем за јасноћу, чистоту и лепоту писменог изражавања, упозорава да је језик "од вајкада био слабост састављача закона" и да је правилно мишљење почетак и извор писања - дакле да добро писати значи, у првом реду, добро мислити - из његовог дела се никако не може извести закључак да он, свесно или бар нехотице, покушава да рехабилитује у науци већ превазиђено становиште семантичког позитивизма, по коме узроке недовољне комуникативности законских (нормативних) текстова треба тражити искључиво у сфери језика и мишљења, а не у постојећим друштвеним супротностима, сукобу мноштва противречних интереса, у превласти идеолошких и политичких опредељења над провереним и рационалним правним решењима и другим сличним друштвеним чињеницама. У том погледу аутор је заправо недвосмислен, будући да изричито истиче да је стварност најважнија садржина закона, односно да закони морају бити "израз текуће стварности и потребе живота чија је основа саткана у прошлости", као и да треба да "стреми у будућност".

Неуважавање општеприхваћеног начела "Ex facto oritur ius", нема сумње, редовно доводи до неодрживог раскорака између нормативног и стварног, између идеалног и реалног, између обила закона и одсуства законитости, између онога што је прописима прокламовано и онога што се стварно догађа у пракси, у свакодневном животу. Другим речима, у недостатку релевантних чињеница неизбежно долази до изражаја тзв. социјално експериментисање према методи "проба и грешака" засновано на субјективизму и волунтаризму и праћено, по правилу, крупним промашјама у пракси. На жалост, као што исправно примећује наш угледни академик проф. др Радомир Лукић, нико још није подробно испитивао лоше последице

писаних закона, а штете су од њих несумњиво огромне. Не само материјалне, новчане, него и људске, које су најтеже.

Основна врлина нове верзије књиге "Језик закона" састоји се, у првом реду, у томе што даје јасне, аргументоване и прихватљиве одговоре на питања какви су закони потребни (по садржини) у правној држави и, нарочито, како писати законе да буду разумљиви, једноставни и приступачни субјектима на које се односе. Штавише, у својим разматрањима углавном методолошки интонираним, писац иде и даље од тога, па истовремено детаљно излаже практичне принципе и методе, чијом се применом обезбеђује разумљивост прописа и општих аката и на конкретним примерима информише своје будуће читаоце о стварним ефектима реализације тих принципа и метода, упознајући их са техником рада и изражавања таквих врских кодификатора и мајстора писане речи, као што су били нпр. Валтазар Богишић и проф. Михаило Константиновић.

У вези с тим, такође, треба истаћи и ауторова зналачка, језгровита и убедљива излагања о специфичностима правног језика и његовој двојакој природи, која се огледа у сталном сукобу између два противречна захтева - општости (приступачности) и стручности нормативног изражавања. Аутор очигледно даје предност првом елементу на рачун другог, што по нашем гледишту, не изгледа увек оправдано: право решење, чини се, састоји се у томе да се изнађе складна мера између ове две компоненте, пошто би свака другачија структура језика закона ометала ако не и онемогућавала успешно функционисање правног поретка у пракси. Наравно, то нипошто не значи да и ауторов став (ма колико да се с њим не слажемо) не заслужује одређено уважавање, али у дубље разматрање наведеног отвореног питања овде не можемо улазити.

У вредност нове верзије књиге "Језик закона" свакако спада и низ тачних и оштроумних запажања о начинима коришћења изражајних средстава, заснованих на богатом личном искуству и темељном познавању начела и правила методологије нормирања друштвених односа.

Та запажања често исказана сажетим, пословичним стилем, умешно документована одабраним подацима и информацијама и поткрепљена мишљењима најистакнутијих ауторитета у области правних и других наука, просто плене својом сугестивношћу и једноставношћу.

Правилност пишчевих запажања, односно оцена, ставова и закључака, штавише, потврђује се и резултатима добијеним на основу савремених интердисциплинарних истраживања о којима се, додуше, у раду изричито нигде не говори, али који се, за узврат увек имају у виду кад год се за њима укаже потреба.

Тако аутор у тексту нове верзије своје књиге исправно констатује да се смисао законских речи састоји "у намерама које изражавају" и да те намере морају бити "одређене, убедљиве и јасне", а ако, пак, наведене речи не изражавају намеру, онда су оне "без мисли и значења".

Нема сумње да је ово запажање сасвим у складу са учењем модерне лингвистике, с једне, и модерне херменеутике, с друге стране, по коме примарна функција језика није - како се то обично мисли - изражавање већ комуникација (споразумевање, размена информација, дијалог и сл.), а то захтева да се за предмет језичке анализе уместо реченице узме текст и при томе води рачуна о улози адресата, тј. лица којима је порука намењена.

Наиме, изоловане језичке јединице (знаци, симболи), као што су речи, групе речи (фразе, синтагме), па и реченице, сачињавају, истина, важне елементе комуникације и саставне делове текста, али не обезбеђују спора-

зумевање, јер им недостаје намера носиоца комуникације да нешто саопшти, упита, нареди, постигне, измени и сл.

За разлику од њих, текст представља смисаону целину, најчешће компоновану од више исказа, која се карактерише семантичком кохезијом, која има одређену комуникативну функцију и помоћу које се реализују разне социјалне радње, односно тзв. говорни чинови.

Сама комуникација обухвата две кључне компоненте - једну објективну, оличену нпр. у писаном тексту у облику нормативног акта, посматраном у својству апстрактног записа неке друштвене ситуације и другу субјективну, којом се омогућује да се прави смисао (значење) текста оформи, провери и потврди тек у фази његовог пријема од стране адресата. Ова друга компонента састоји се, у ствари, од опредељења и ставова адресата заснованих на њиховом претходно стеченом одговарајућем знању и искуству, помоћу којих приступају актуелизацији и апликацији примљених порука.

У узајамном деловању наведене две компоненте обликује се процес рецепције, тј. саопштавања (одашиљања) и разумевања порука, који се може изразити у форми реализације "саопштење-прималац" или "проблем-решење" односно "питање-одговор". Ближе речено, нема сумње да адресат текст (посредством кога се одвија особени дијалог између учесника у комуникацији) схвата у оној мери колико му то, пре свега, дозвољавају претходно знање и искуство, из чега поједини теоретичари херменеутике изводе логичан закључак да су ова два чиниоца конститутивни елементи процеса разумевања и да од њиховог обима и квалитета првенствено зависи тзв. "дубина" читања писаних састава.

Следствено томе, сасвим је основано залагати се не само за јасноћу и прецизност законског израза него истовремено и за подизање правне културе грађана у том смислу што би правно образовање требало да постане саставни део општег, тј. обавезног образовања. Ово поготову стога што се у условима растуће сложености савремених друштвених односа постулат "Ignorantia legis nocet" ("Непознавање закона шкоди") све више преобраћа у нередалан захтев, па и чисту фикцију.

Као поуздан водич кроз проблематику коју обрађује и изузетно погодно средство за популарисање и унапређивање писаног изражавања уопште, нова верзија рада "Језик закона" свакако ће бити од велике практичне користи законописцима и запосленима у органима управе ради припремања одговарајућег стручног испита, али и најширим слојевима становништва заинтересованим за неговање језичке и правне културе.

На овом месту ваља указати и на чињеницу да поменути рад не претендује да буде дело које би се бавило фундаменталним истраживањима или теоријским уопштавањима резултата добијених на основу мултидисциплинарних студијско-аналитичких сагледавања језичких и правних појава и процеса. Намера њеног творца и није била да се упушта у овакве превише сложене и неизвесне подухвате; он је себи, додуше, поставио знатно скромнији задатак, али га је истини за вољу, крајње савесно и коректно извршио. Овде се користимо приликом да похвалимо и врло солидно концепирану композицију рада, у оквиру које је доследно спроведен принцип поступности у излагању материје, од познатог ка непознатом, од једноставног ка сложеном, од конкретног ка апстрактном, а понекад, према потреби и обрнуто - од општег ка појединачним примерима одабраним с циљем да буду узорни по којима треба радити и припремати текстове прописа и општих аката како би се дошло до њиховог оптималног израза, тј. потпуног склада између језика и мисли, односно форме и садржине.

На основу свега изнетог, сматрамо да нова верзија књиге "Језик закона" има све одлике првобитне верзије која је изашла из штампе 1988. године у издању "Гласа Подриња" из Шапца, али и врлине којима надмашује и превазилази прво издање, па је стога најтоплије препоручујемо будућим читаоцима.

др Зоран Јелић

Весна Николић-Ристановић, Наташа Мрвић-Петровић, Слободанка Константиновић-Вилић, Ивана Стевановић, ЖЕНЕ, НАСИЉЕ И РАТ, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1995, стр. 207.

Своју плодну издавачку делатност Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду обогатио је ове године и студијом "Жене, насиље и рат". Ова по својој природи оригинална студија, резултат је истраживања које су спровеле четири жене које непосредно нису доживеле рат, али које су кроз разговоре са женама избеглицама откриле његову најмрачнију, те стога и најмање видљиву страну.

Студија "Жене, насиље и рат" заснована је на разговорима који су током годину дана обављани са седамдесет жена избеглица са подручја Босне и Херцеговине. Резултат ових разговора је, са једне стране, значајна и аутентична научна грађа. Али, са друге стране, ови разговори су били посебно драгоцени за испитивање жене јер су им омогућили да бреме преживљених догађаја поделе са неким, као и да се, колико је то могуће, ослободе терета нагомиланих емоција и страхова.

Након предговора, у коме проф. др Марина Благојевић, поред осталог, ову студију назива "женском историјом рата", у уводном делу ауторке износе мотиве који су их покренули на истраживање и израду саме студије. При томе, посебно наглашавању да она нема претензија ка статистичком уопштавању, политичким проценама и мерењу кривиче и људске патње, већ представља само мали дуг према времену у којем живимо.

У првом поглављу под називом "Дефиниције насиља у рату и женско искуство или о предмету истраживања" (стр. 15-28) изложене су дефиниције насиља које су, што је посебно значајно, формулисале саме испитиване жене. Наиме, како је и наглашено, дефиницију и значење насиља као и предмет истраживања на најбољи начин могу одредити оне које су тај рат преживеле. Тако, према начину на који су жене описале своје виђење и свој доживљај насиља у рату дефиниције су изложене на следећи начин: дефиниције засноване на личном искуству којима се настоји показати којим су облицима насиља, поред сексуалног и физичког жене изложене у рату; дефиниције дате на основу поређења различитих врста насиља; дефиниције које првенствено обликује актуелна ситуација у избеглиштву; дефиниције које теже апстрактном одређењу насиља и засноване су како на личном искуству тако и на искуству других жена и мушкараца и дефиниције формиране набрајањем врста насиља којима су изложене жене у рату и засноване на личном и искуству других жена.

Затим, у поглављу под називом "О методу и узроку истраживања - прилог феминистичкој критици методологије" (стр. 20-34) истакнуте су предности коришћене феминистичке истраживачке методологије. Наиме, за разлику од традиционалног истраживања женских проблема, посебно везаних за насиље над женама, које је у већини случајева ограничавајућег